

Els refugis oblidats de la Guerra Civil

Alguns de destrossats, uns altres de reutilitzats, i la major part, oblidats, els refugis antiaeris de la Guerra Civil són encara avui, a la ciutat de València, un record d'aquest enfrontament bèl·lic. Algunes iniciatives han proposat, sense èxit, conservar els refugis més significatius i convertir-ne algun en museu.

València, que va ser capital de la república des de novembre del 1936 fins a l'octubre del 1937, va patir com poques altres ciutats una de les principals novetats bèl·liques introduïdes durant la Guerra Civil, la dels atacs aeris. Per fer-hi front, durant la contesa es van construir al cap i casal —que va viure cada cop més militaritzat i que sentia la guerra més i més a prop al ritme del seu avanç— una munió de refugis antiaeris per donar cabuda als veïns durant els atacs.

Al ritme de la intensificació dels atacs sobre la ciutat es construïen nous refugis per aixopugar la població. La guerra, a la ciutat de València, es va deixar sentir directament per primera vegada el 12 de gener del 1937, mig any després del seu inici. Dos vaixells del bàndol franquista bombardejaven la ciutat. L'abril d'aquell mateix any començaren també els bombardejos aeris, que foren ben habituals al llarg del conflicte. Un hidroavió franquista, conegut popularment com la Pava, feia incursions sobre la ciutat quasi diàriament, tal com descriu l'historiador Albert Girona al seu llibre *Guerra i revolució al País Valencià* (Ed. 3 i 4, 1999). El 26 de gener de l'any 1938, per exemple, sis avions de l'exèrcit franquista, que bombardejaren València durant diverses hores, van destruir nombrosos edificis i fàbriques, i van matar 125 persones. Els objectius d'aquests atacs eren el port (que al final de la guerra havia esdevingut un espai fantasmagòric), els punts estratègics de la ciutat —com ara els dipòsits d'aigua, les centrals elèctriques o els ferrocarrils— i la mateixa població. Girona resumeix els resultats d'aquests atacs aeris durant la guerra: 442 incursions, 825 morts, 2.831 ferits i 930 edificis destruïts.

Pocs mesos després d'haver començat la guerra, la psicosis de por ja s'havia instal·lat entre els valencians i es multiplicaven les crides a les autoritats perquè habilitaren refugis per protegir-se dels atacs aeris. En aquestes circumstàncies, el 28 de juny del 1937, el Ministeri de Defensa creà l'organisme que havia d'encarregar-se de fer front als atacs cada cop més freqüents, la Junta de Defensa Passiva de València, un ens que, entre altres objectius, tenia el de construir els refugis contra les bombes. Les despeses de la Junta havien de ser sufragades pels veïns de la ciutat i per les empreses i comerços, però com que la majoria dels ciutadans no van pagar les seues contribucions l'administració hagué de prendre mesures, com ara l'amenaça de retirar les targetes de racionament per poder recaptar els fons necessaris. Per construir els refugis, es van mobilitzar treballadors d'oficis molt concrets, com ara els obrers, i es van fer mobilitzacions generals; fins i tot es va recórrer als presoners.

Gràcies als fons obtinguts i a la mobilització de mà d'obra, la Junta de Defensa Passiva va poder avançar molt ràpidament en la construcció dels refugis. Segons les dades recopilades per Girona, al febrer del 1937 hi havia 73 locals que podien acollir entre 30.000 i 40.000 persones. Al febrer del 1939 la Junta detallava que havia construït 43 refugis i que havia habilitat 115 soterranis. Aquests refugis, tal com detalla l'arquitecte Francisco Taberner al seu informe *Los refugios antiaéreos en Valencia*, elaborat per encàrrec de l'Ajuntament de la ciutat, són de tipologies ben diverses.

Taberner diferencia, en primer lloc, entre els refugis que va construir la Junta de Defensa Passiva i les obres de condi-

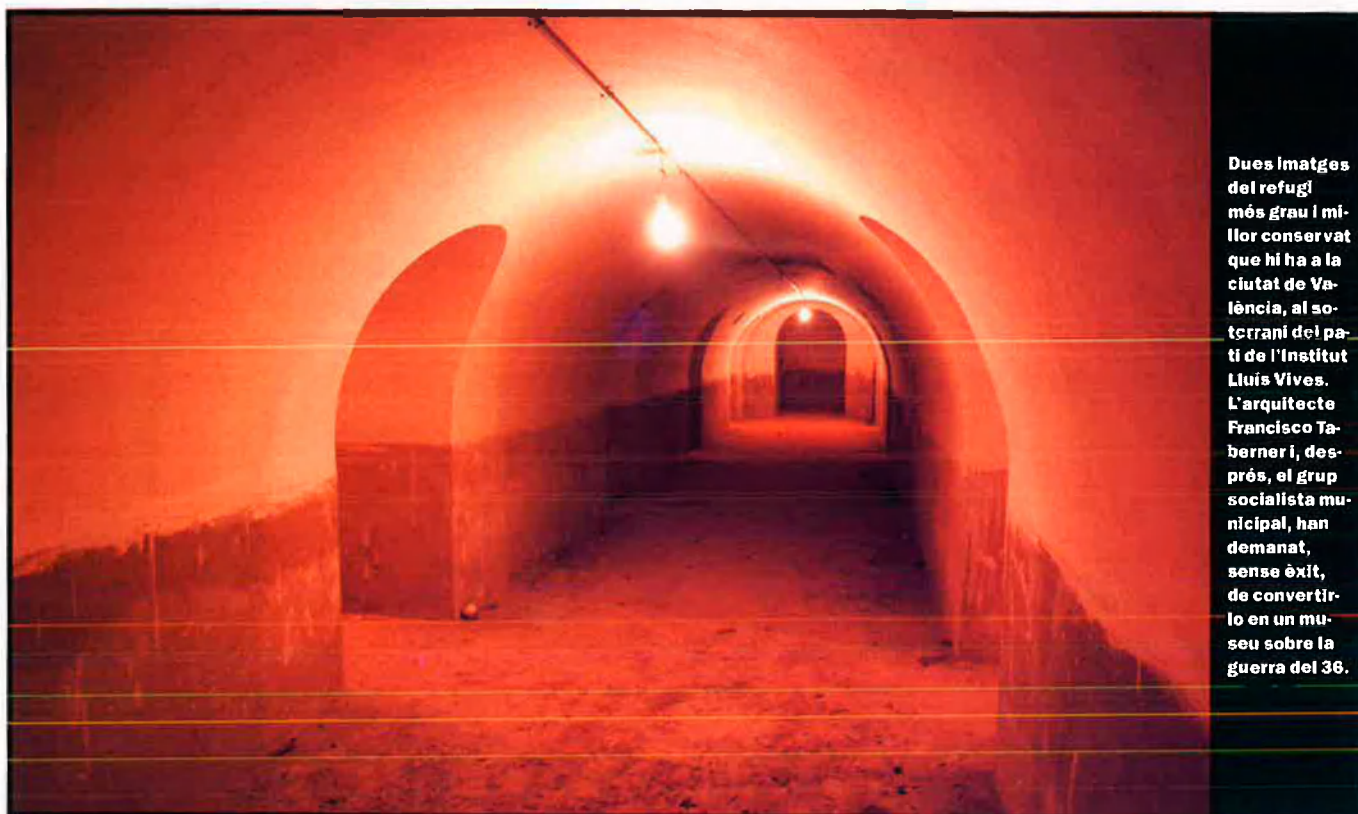

Diversos anuncis de refugis de la guerra que encara es conserven al centre de València. Aquests cartells d'art-déco, amb la seua contundent tipografia, formen part de la imatge urbana de València i són un record mut de la conflagració que va convulsionar la ciutat fa més de seixanta anys.

cionament i protecció que feien els mateixos veïns a les seues cases, als soterranis de grans edificis o a les fàbriques confiscades. Fer un còmput d'aquests darrers és molt més difícil, ja que alguns

no tenien llicència d'obres. Per altra banda, com que la Junta donava instruccions per a la construcció dels refugis, els que aquesta institució va dur a terme tenen una tipologia molt definida, men-

tre que, entre els particulars, segons Taberner, "la variació és molt major, i es troben solucions molt diferents segons les característiques dels terrenys o dels edificis ja construïts on es pretenia ubi-

Dues imatges del refugi més grau i millor conservat que hi ha a la ciutat de València, al soterrani del pati de l'Institut Lluís Vives. L'arquitecte Francisco Taberner i, després, el grup socialista municipal, han demanat, sense èxit, de convertir-lo en un museu sobre la guerra del 36.

R. A. GIL

car-los". Pel que fa als públics, l'arquitecte diferencia entre dos grans tipologies: els adovellats i els voltats. Tots tenien dues grans capes de formigó al damunt per neutralitzar l'impacte de les bombes. En els adovellats, els pilars sustentaven aquesta estructura, mentre que en els voltats les naus amb forma de volta eren les que aguantaven el pes (vegeu les fotografies del refugi de l'Institut Lluís Vi-

ves com a exemple dels refugis voltats, damunt d'aquestes línies).

Francisco Taberner, amb la utilització de diverses fonts, arriba a la conclusió que es van construir a València 258 refugis, el rastre de molts dels quals encara es pot trobar avui dia a la ciutat, tal com es pot comprovar a les fotografies d'aquest reportatge. Alguns dels refugis, com el del carrer Alt, són en l'actualitat

casals fallers. Altres, que s'han conservat dins de centres escolars, s'utilitzen per acollir vestuaris o per servir de magatzem. Altres, finalment, contenen arxius o estan tancats sense cap finalitat.

"La conservació i posada en valor dels refugis és una necessitat urgent, i convé concretar les mesures necessàries per aconseguir-ne la protecció abans que no siga massa tard", diu al seu informe Taberner, el qual proposa que es protegeixen els exemples més representatius i es condicione el refugi de l'Institut Lluís Vives com a museu de la Guerra Civil.

El passat 28 de maig, també sense èxit, el grup socialista municipal va tornar a demanar al plenari de l'Ajuntament que es declaren Bé de Rellevància Local alguns dels refugis de la ciutat perquè puguin ser conservats, i que es convertisca el refugi del Lluís Vives en un museu "de la Guerra Civil i de la Memòria, en consonància amb actuacions similars en altres grans ciutats de països democràtics que han patit una guerra i que compten amb museus de la memòria i de la guerra".

Miquel Calvet